

KES ON TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU LUGEJA?

Marika Karo

Mõeldunud kaheksa aasta jooksul on uuringu "Tartu Ülikooli Raamatukogu ja lugeja" raames analüüsitud lugejateeninduse ja raamatukogutöö erinevaid külgi, kuid siiani on tähelepanuta jäänud need aspektid, mis puudutavad meie lugejaskonna kui terviku üldisemat karakteristikat, ehk täpsemalt - kes on Tartu Ülikooli Raamatukogu lugeja, kui kaua ta raamatukogus viibib, millistes keeltes ta kirjandust kasutab jne.

Järgnevalt püüame leida vastust nendele küsimustele.

Kes on siis Tartu Ülikooli Raamatukogu lugeja?

Raamatukogu registreeritud lugejate koguarv ulatub ligi 20-ne tuhandeni. Rohkem kui poole lugejaskonnast moodustavad Tartu Ülikooli üliõpilased (8823), õppejõud, aspirandid ja teadurid (1320) ning teenistujad (1385) (1990.aasta andmed).

Lugejaid väljastpoolt Tartu Ülikooli on 40% e. ligi 8000. Suurima rühma nende seast moodustavad EPMÜ töötajad ja üliõpilased (õppejõude, teenistujaid ja aspirante 284) üliõpilasi 1625). Veel on arvukamalt esindatud Eesti TA töötajad ja aspirandid (585), tehnikumide, kutsekeskoolide ja üldhariduskoolide õpetajad (588) ja õpilased (1010), tervishoiu- (711) ja kultuuritöötajad (577).

Kõik alljärgnevad andmed põhinevad ainult lugejauuringu kolme etapi (1983., 1986. ja 1989.a.) ankeetküsitluste tulemustel ja ei pretendeeri absoluutsele täpsusele. Kolme etapi jooksul ei olnud proportsionaalselt esindatud erinevad lugejate kategooriad (vähe ankeete laekus TÜ teenistujatelt, EPMÜ üliõpilastelt ja õppejõududelt ning teistelt lugejatelt väljastpoolt ülikooli), mistõttu on nende lugejakategooriate kohta üldiste järelduste tegemine raske.

Soolises plaanis on meie lugejate seas minimaalses ülekaalus naised. Kõigi kolme etapi vältel on nende osakaal olnud üle poole (1983 - 50,4%, 1986 - 54,5%, 1989 - 52,2%), kusjuures teadmata põhjustel jättis 1989.a. ligi 3% (!) vastanuist oma soolise kuuluvuse enda teada.

Kui võrrelda naiste ja meeste aktiivsust raamatukogu kasutamises, siis näitas ankeedivastuste analüüs, et meeslugejad on tunduvalt aktiivsemad. Erialane õppekirjandus ja ilukirjandus välja arvatud, kasutavad mehed raamatukogu fondides leiduvat tunduvalt sagedamini. Samuti külastavad nad tihedamini RVL-i, info- ja teadusbibliograafia osakonda. Samas on meeste hinnang kirjanduse valiku osas kriitilisem kui naislugejatel. Naised on enam-vähem rahul pakutava kirjandusega, kuid hindavad raamatukogu töötajate suhtlus- ja teeninduskultuuri madalamalt kui mehed.

Ankeedile vastamise keele põhjal võib öelda, et rahvuslikus jaotumises on absoluutses ülekaalus eestlastest lugejad (1986 - eesti keeles vastanuid 81,9%, vene keeles vastanuid 18,2%; 1989 - eesti keeles vastanuid 85,7%, vene keeles vastanuid 14,3%).

Mis puutub meie lugejate keskmisesse vanusesse, siis on see läbi aastate olnud stabiilne - 27 eluaastat (noorim vastaja oli 10-ne ja vanim 75-aastane). Üldiselt võib öelda, et lugejaskonna põhimassi moodustavad 18-25-aastased, mis on ka loomulik, kuna tegemist on enamasti üliõpilastega, keda on lugejate seas kõige arvukamalt. See vanusegrupp moodustas 1986.a. 47,7% ja 1989. a. 66,9% vastanuist. Neile järgneb grupp vanuses 26.-35. eluaastani, moodustades ligikaudu ühe viiendiku. Huvitav on märkida, et neid lugejaid, kelle vanusepiir ületab 50 eluaastat, on ankeeditulemuste põhjal suhteliselt vähe, kõigi 3 etapi vältel keskmiselt 5%.

Mis puutub lugejaks olemise aega, siis loomulikult esineb siin väga suuri kõikumisi - 6 kuust kuni 50 aastani, keskmiselt 7 aastat (1983 - 6,9 a., 1986 - 7,4 a., 1989 - 6,6 a.). Kui arvestada ülikoolis õppimise ajaks keskmiselt 5 aastat, võib teha järelduse, et paljud meie lugejatest on raamatukogu kasutajate hulgas ka aastaid pärast ülikooli lõpetamist (see järeldus ei ole küll loomulikult kellelegi uudis). Eelöeldule kinnituseks on ka see, et nende lugejate osa, kes on meie raamatukogu kasutanud 10 või enam aastat, on üsnagi suur (1983 - 14,0%, 1986 - 19,5%, 1989 - 14,2%).

Kuigi lugejad aeg-ajalt nurisevad vajaliku kirjanduse keelse esindatuse, viletsa ventilatsiooniga ja kõrgete hindade üle kohvikus, töötab meie raamatukogus 3-10 t. nädalas rohkem kui kolmandik lugejaist (1986 - 31,2%, 1989 - 39,3%) ja 11-20 t. vastavalt 24,4% ja 18,9%. Keskmiselt viibitakse

raamatukogus nädalas ca 10 t. (1983 - 2,2 külastust nädalas, 1986 - 11,5 t., 1989 - 9,1 t.).

Eraldi oli kõigis kolme etapi ankeetides küsimus selle kohta, millises keeles kirjandust loetakse. Venekeelset kirjandust on võimeline lugema praktiliselt kogu lugejaskond (1983 - 94%, 1986 - 96,4% ja 1989 - 91,6% vastanuist), teisel kohal on eesti keel (1983 - 91,9%, 1986 - 88,2%, 1989 - 89,0%). Kui võrrelda eestikeelse kirjanduse kasutajaskonna koguarvu eestlastest lugejate arvuga, võib öelda, et ka 4-5% mitte-eestlastest lugejaid kasutab eestikeelset kirjandust, samas ei loe 4-8% eestlastest kirjandust vene keeles. Vene ja eesti keele kõrval eelistatakse kolmanda keelena inglise keelt, mida kasutab keskmiselt 60% meie lugejatest. Saksa keele oskus on tunduvalt väiksem, saksa keeles on võimeline lugema vaid ligikaudu kolmandik vastanuist. Huvitav on märkida seda, et inglise ja saksa keelele järgneva soome keele oskus on aastatega pidevalt tõusnud (1986 - luges 16%, 1989 - 23%). Kurvem on lugu prantsuse keele oskusega, sest ankeetide põhjal kasutab prantsuskeelseid trükiseid ainult väga väike osa vastanuist (1986 - 6,13%, 1989 - 4,7%).

Tabel 1

Üldandmed anketeeritute kohta (%)

	1983	1986	1989
	1	3	4
Suuremad lugejate rühmad			
TÜ üliõpilased	59,5	50,4	64,6
TÜ õppejõud, teadurid, aspirandid	16,6	22,8	11,9
TÜ teenistujad	2,7	1,6	1,5
EMÜ üliõpilased	5,8	2,8	2,9
EMÜ õppejõud, teadurid	2,2	1,9	0,4
TA teadurid		4,3	3,6
õpib või töötab mujal	13,2	16,2	15,1
Sugu	M N	M N	M N
	49,6 50,4	45,5 54,5	47,8 52,2
Keskmine vanus	26,9 a.	27,1 a.	26,9 a.

	1	2	3	4
Ankeedile vastamise keel	-	-	eesti 81,8 vene 18,2	eesti 85,7 vene 14,3
Keskmine lugejastaaž		6,9 a.	7,4 a.	6,6 a.
Mitu tundi nädalas vee- dab raamatukogus (keskm.)		2,2 külastust	11,5 t.	9,2 t.
Millises keeles loeb	sageli	harva	loeb ei loe	loeb ei loe
eesti	91,9	8,1	88,2 11,7	89,0 11,0
vene	94,1	5,9	96,4 3,6	91,6 8,4
inglise	63,2	36,8	60,7 39,3	58,5 41,5
saksa	63,1	36,9	36,3 63,7	30,9 69,1
soome	66,7	33,9	15,9 84,1	22,9 77,1
prantsuse	29,4	20,6	6,1 93,9	4,7 95,3

Kõigi nende üldiste näitajate taustal vaatlesime eraldi 1989.a. laekunud ankeetide põhjal Tartu Ülikooli põevaste ja kaugüliõpilaste rühma (308 ankeeti) ning õppejõudude ja aspirantide rühma (57 ankeeti).

Kui kogu lugejaskonna puhul oli sooline vahekord enam-vähem tasakaalus, siis üliõpilaste rühmas on 61,3% neidusid, noormehi aga kõigest 38,3%. Aspirantide ja õppejõudude puhul on suhe vastupidine: mehi oli vastanuist 67,9% ja naisi 32,1%.

Tudeng viibib raamatukogus nädalas keskmiselt 10,3 t. (maksimaalselt 60 t.). 3-10 t. nädalas tõstab raamatukogus 36,6%, 11-20 t. 22% ja 21-60 t. 12,4% üliõpilaslugejaist, nii et veel kord saab kinnitust tõsiasi, et tudengi jaoks õppimiseks teist sobilikku paika ei tundu olevat. Õppejõud ja aspirandid on raamatukogus nädalas keskmiselt 8,7 t. (maksimaalselt 48 t.), rohkem kui pooled neist (50,9%) 3-10 t. nädalas ja üle 10 t. ainult 25,4%.

Õppejõududest ja aspirantidest lugejate keskmine vanus on ankeetide põhjal 39,9 eluaastat, kusjuures rohkem kui poole sellest grupist moodustavad 36-75 a. vanused.

Ankeedile oli eesti keeles vastanuist tudengite seas 81,8% ja vene keeles vastanuist 18,2% - analoogne suhe kehtib kõigi kolme etapi kohta. Ligikaudu viiendik (18%) tudengitest lugejaid on mitte-estlased, kusjuures neist 64% ei loe eesti-keelset kirjandust. Eestlastest tudengite seast vastas venekeelse kirjanduse lugemisoskuse kohta eitavalt 4,2%.

Vene keele kõrval eelistavad üliõpilased teise võõrkeele-
na inglise keelt (loeb 58,4% vastanuist), saksakeelse kir-
janduse kasutajaid on 26,3%, soomekeelsele 20,8%. Prantsuse
keeles on võimeline lugema vaid 2,6% TÜ üliõpilastest.

Õppejõudude ja aspirantide rühma puhul oli suhe järgmine:
91,2% vastas eesti keeles ja 8,8% vene keeles. Eesti keeles
ei olnud võimeline lugema 1 anketeeritu, vene keele kohta
aitavaid vastuseid ei antud. Inglise keeles loeb 82,5%, sak-
sa keeles 49,1%, soome keeles 33,3% ja prantsuse keeles
8,8%. Võrreldes teiste gruppidega, on meie õppejõudude ja
aspirantide keeleoskus niisiis tunduvalt parem.

Et saada üldist ettekujutust ühest väiksemast ja mõnes
mõttes homogensemast lugejate rühmast, vaatlesin eraldi
lugejaid, kes on oma erialalt seotud meditsiini, bioloogia
ja kehakultuuriga (112 ankeeti) ja püüdsin saada andmeid
võrrelda eelnevalt esitatud keskmiste näitajatega.

Ligikaudu 94% antud erialade lugejatest on vanusepiirides
18-36 aastat, ainult 7 vastanut (6,36%) olid vanemad kui 36
aastat. Keskmise lugejastaaž oli 5,8 aastat ja raamatukogus
viibiti nädalas keskmiselt 9,6 t. (võrdluseks - humanitaarid
12,1 t., täppisteadlased 9,5 t.).

Keeltest eelistati eesti ja vene keele kõrval rohkem ing-
lise keelt - selles keeles loeb 66% vastanuist, saksa keeles
18,8% (üldine keskmine oli 30,8%), soome keeles 14,3% (üldi-
ne keskmine 24,7%) ja prantsuse keeles ainult 3 vastanut
112-st e. 2,7%. Järelikult tuleb ka kirjanduse valikul nende
erialade osas eelistada eelkõige ingliskeelseid materjale.

Selle grupi poolt leiavad enam kasutamist erialane tea-
duskirjandus (ei kasuta 3 vastanut e. 2,8%), erialane õppe-
kirjandus (sageli kasutab 73,1%, ei kasuta 3,8%), teatmekir-
jandus ja erialased ajakirjad. Väga vähe tuntakse huvi ilu-
kirjanduse (ei loe meie raamatukogus 36%), ühiskondlik-poli-
itilise (ei loe 23,8%) ja populaarteadusliku kirjanduse
(ei loe 24%) ning mikromaterjalide vastu, mida ei kasuta
89,7%.

Mis puutub TÜ Raamatukogus leiduva kirjanduse valikusse,
siis on 82% selle grupi lugejate arvates valik hea või ra-
huldav ja 14% leiab, et see on halb. Loodus- ja täppistea-
duste lugemissaali avariikulitel paikneva kirjanduse suhtes
ollakse üsnagi kriitiliselt meelestatud - 12,3% ei kasu-
ta avariikulite kirjandust üldse, mitte ükski ei leia, et va-

lik on väga hea, 28,3% hindab valiku heaks, 42,5% rahuldavaks ja 17% halvaks. Ajakirjade lugemissaalis leiduva suhtes ollakse paremal arvamusel - 8,6% leiab, et valik on väga hea, 73,1% vastanute arvates on valik hea või rahuldav. Niisiis, selles osas tuleb raamatukogul veel kõvasti vaeva näha.

Lõpetuseks olgu ära toodud TÜ Raamatukogu kõigi suuremate lugejagruppide hinnangud meil leiduva kirjanduse valiku kohta (tabel 2) ja ülevaade sellest, kui suures ulatuses üks või teine lugejagrupp erinevat liiki kirjandust kasutab (tabel 3).

Kommentaariks siinkohal võib öelda, et üliõpilased, õpilased ja pensionärid hindavad raamatukogus leiduva kirjanduse valikut märksa kõrgemalt kui õppejõud ja teadlased.

Suhteliselt heaks hinnatakse kõigi lugejate poolt ajakirjade ja teatmekirjanduse lugemissaali avariilitel olemasolevat (väga hea hinnang vastavalt 11% ja 18% lugejatele). Kõige rahulolematumad on lugejad loodus- ja täppisteaduste avariilite kirjandusega (16,5% lugejaid hindab selle väga halvaks) ja õppekirjanduse lugemissaali avariilitel leiduvaga (10% arvates on valik väga halb).

Erinevate kirjanduslike kasutamissagedust analüüsides võib öelda, et enamik lugejaid ootab raamatukogult eelkõige erialase teadus-, õppe- ja teatmekirjandusega varustatust. Ühiskondlik-poliitilise, populaarteadusliku ja ilukirjanduse vastu on lugejate huvi väike (ei kasuta või kasutab harva keskmiselt 60% lugejatest).

Tabel 2

Erinevate lugejagruppide hinnang TÜ Raamatukogus leiduvale kirjandusele 1989.a. (%)

	TÜ põlvkond üliõpilased (267)	TÜ kaugõp- petliõpi- lased (40)	TÜ õppejõud ja aspirandid (56)	TA ja EPMÜ teadurid (19)	Muud (õpilased, spetsialistid, pen- sionärid (73)
	1	2	3	4	5
Kirjanduse valik raamatukogus					
rikkalik	5,6	5,0	0	0	9,6
hea	37,1	40,0	37,5	31,6	42,5
rahuldav	41,9	42,5	41,1	57,9	32,9
halb	15,4	12,5	21,4	10,5	15,1
Avariitulitel paikneva kirjan- duse valik					
filoloogia- ja ühiskonna- teaduste lugemissaalis					
väga hea	5,6	3,8	2,6	0	2,7
hea	37,2	30,8	35,9	42,9	54,0
rahuldav	47,2	61,5	53,8	50,0	35,1
halb	10,1	3,8	7,7	7,7	8,1
täppis- ja loodusteaduste lugemissaalis					
väga hea	4,1	0	0	9,1	4,6
hea	32,6	50,0	24,1	36,4	41,9

	1	2	3	4	5	6
rahuldav		46,9	33,3	58,6	54,5	44,3
halb		16,3	16,7	17,2	0	9,3
ajakirjade lugemissaalis						
võga hea		10,8	10,3	13,2	6,7	13,5
hea		37,2	41,2	50,9	46,7	46,2
rahuldav		39,0	29,4	32,1	46,7	30,8
halb		13,0	5,9	3,8	0	9,6
õppekirjanduse lugemissaalis						
võga hea		6,6	3,1	7,7	0	0,7
hea		37,8	50,0	38,5	0	46,7
rahuldav		42,7	34,3	42,3	100	43,3
halb		12,9	12,5	11,5	0	10,0
teatmekirjanduse lugemissaalis						
võga hea		20,6	21,7	20,0	6,2	22,2
hea		51,0	60,8	35,6	56,3	31,1
rahuldav		23,0	17,4	37,8	31,2	42,2
halb		5,4	0	6,7	6,3	4,4

Tabel 3

Kirjanduse kasutamine erinevate lugejagruppide poolt 1989.a. (%)

	TÜ püevased Üliõpilased (267)	TÜ kaugõppe- Üliõpilased (40)	TÜ õppejõud ja aspiran- did (56)	TA ja EPMÜ teadurid (19)	Muud (õpilased, spetsialistid, pensionärid (73))
1	2	3	4	5	6
Erialane teaduskirjandus					
sageli	49,0	51,3	76,8	43,8	29,0
aeg-ajalt	38,3	28,2	21,4	50,0	36,2
harva	10,3	12,8	1,8	6,2	17,4
ei kasuta	2,3	7,7	0	0	17,4
Teaduskirjandus piirnevate aladelt					
sageli	10,2	5,6	33,3	21,4	14,3
aeg-ajalt	43,9	38,9	44,4	57,1	41,3
harva	34,1	41,7	20,4	21,4	17,5
ei kasuta	11,8	13,9	1,9	0	26,9
Erialane õppekirjandus					
sageli	72,2	81,6	33,3	23,1	20,0
aeg-ajalt	23,2	10,5	29,4	38,4	35,0
harva	3,8	5,3	29,4	23,1	20,0
ei kasuta	0,8	2,7	7,8	15,4	25,0

	1	2	3	4	5	6
Ühiskondlik-poliitiline kirjandus						
sageli		7,1	8,3	20,0	15,4	12,5
aeg-ajalt		26,3	63,9	30,0	23,1	17,9
harva		47,8	16,7	26,0	30,8	19,6
ei kasuta		18,8	11,1	24,0	30,7	50,0
Populaarteaduslik kirjandus						
sageli		7,4	24,3	9,8	15,4	10,0
aeg-ajalt		30,7	10,8	21,6	7,7	33,3
harva		38,9	45,9	47,1	53,8	25,0
ei kasuta		23,0	18,9	21,5	23,1	31,7
Teatmekirjandus						
sageli		31,0	25,7	45,1	37,5	35,8
aeg-ajalt		40,4	31,4	39,2	50,0	38,8
harva		24,3	31,4	9,8	12,5	17,9
ei kasuta		4,3	11,4	5,9	0	7,5
Ilukirjandus						
sageli		16,0	5,7	5,9	7,7	30,2
aeg-ajalt		23,1	14,3	19,6	30,8	20,6
harva		30,8	22,9	31,4	46,1	28,6
ei kasuta		30,1	57,1	43,1	15,4	20,6

	1	2	3	4	5	6
Ajakirjad						
sageli		29,9	24,3	46,3	38,5	35,8
aeg-ajalt		40,9	40,5	44,4	30,8	28,4
harva		21,6	16,2	9,3	23,1	23,9
ei kasuta		7,6	18,9	0	7,7	11,9
Ajalehed						
sageli		27,7	24,1	21,3	23,1	30,0
aeg-ajalt		23,9	24,1	57,5	46,2	30,0
harva		30,5	27,6	17,0	15,4	25,0
ei kasuta		17,8	24,1	4,3	15,4	15,0

BENUTZERSTRUKTUR DER UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK TARTU

Zusammenfassung

Marika Karo

Im Aufsatz wird eine allgemeine Charakteristik der Gesamtbenutzerschaft der Universitätsbibliothek vorgelegt:

- größere Gruppen der Benutzer;
- die Dauer der Bibliotheksbenutzung;
- Sprachgebrauch;
- Frauen und Männer als Nutzer der Bibliothek;
- Gesamtbewertungen der Buchbestände und Benutzungshäufigkeit von Literatur.

Die größte Benutzergruppe stellen die Studenten, Lehrkräfte und Wissenschaftler. Der Anteil der mit Unterrichts- oder wissenschaftlicher Tätigkeit nichtverbundenen Personen ist relativ gering.

Mehr als die Hälfte der Gesamtbenutzerschaft bilden Frauen, doch ist ihre Aktivität bei der Bibliotheksbenutzung bedeutend geringer als die der männlichen Leser.

Charakteristisch einer Universitätsbibliothek sind die Benutzer relativ jung - das durchschnittliche Alter beträgt 27 Jahre.

Die Häufigkeit der Bibliotheksbenutzung ist sehr individuell, doch auf Grund der Umfrage kann man sagen, daß die Dauer der Bibliotheksbenutzung mindestens 10 Stunden wöchentlich beträgt.

Gesondert wird der Sprachgebrauch der Leser betrachtet. In Russisch lesen nahezu alle Benutzer, an zweiter Stelle folgt Estnisch. Als dritte Sprache benutzt man Englisch (lesen 60%), in Deutsch kann ein Drittel der Befragten lesen. Die Kenntnis des Finnischen ist mit den Jahren gestiegen (lesen ~ 20%), die Literatur in Französisch benutzen leider nur einzelne Leser.

Die Benutzer wurden auch gebeten, die Literaturauswahl in der Bibliothek zu beurteilen. Die Analyse der Antworten ergab, daß Studenten, Rentner, Schüler und Spezialisten die Literaturauswahl beträchtlich höher einschätzen als Lehrkräfte und Wissenschaftler. Verhältnismäßig hohe Bewertungen wurden der Auswahl an Nachschlagewerken und Zeitschriften

zuteil, Mängel wurden in bezug auf die mathematisch-naturwissenschaftliche Literatur und Fachlehrbücher erwähnt.

Die Leser erwarten von der Bibliothek vornehmlich bessere Versorgung mit fachlicher Wissenschafts- und Studienliteratur und Nachschlagewerken. Das Interesse für nichtfachliche Literatur ist erstaunlich gering.

ЧИТАТЕЛЬ БИБЛИОТЕКИ ТАРТУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА - КТО ОН?

Резюме

Марика Каро

В статье дана общая характеристика читательского контингента Библиотеки Тартуского университета в целом; при этом исходными пунктами характеристики были:

- крупные читательские группы;
- время пребывания в библиотеке;
- владение языком;
- женщины и мужчины - читатели;
- читательская оценка фонда библиотеки и его использование.

Наибольшую группу читателей составляют студенты, преподаватели и научные сотрудники. Читателей, не занятых учебной или научной работой, сравнительно мало.

Среди читателей более половины женщины, однако они значительно уступают читателям-мужчинам в активности пользования библиотекой.

Для университетской библиотеки характерен относительно молодой возраст читателей - 27 лет.

Частота посещений библиотеки весьма индивидуальна, но на основании анкетного опроса можно сказать, что читатель пользуется библиотекой в среднем 10 часов в неделю.

Отдельно рассматривается круг читателей с точки зрения языка используемой литературы. На русском языке читают практически все читатели, на втором месте эстонский язык, на третьем - английский (читают 60%). На немецком языке может читать треть опрошенных. С каждым годом увеличивается число читателей, владеющих финским языком (читают около 20%), литературу на французском языке читают, к сожалению, лишь еди-

ницы.

Читателям было предложено оценить, насколько хорошо представлена литература в библиотеке. Анализ ответов показал, что студенты, пенсионеры, учащиеся и специалисты оценивают полноту комплектования библиотеки выше, чем преподаватели и ученые. Сравнительно высокую оценку дали все респонденты имеющейся в библиотеке справочной литературе и периодике, недостатки отмечались в комплектовании литературы по естественным и точным наукам и специальной учебной литературы.

Читатели ждут от библиотеки, прежде всего, лучшей обеспеченности специальной научной, учебной и справочной литературой. Интерес к литературе широкого профиля оказался неожиданно низким.